

УДК 377.2, 159.9 : 37.035.3

Микола ПІДДЯЧИЙ

м. Бориспіль

## **ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ**

*У статті аналізуються проблеми правильного вибору та ефективного використання педагогічних засобів у організації професіографічної діяльності школярів, її завдання, зміст та структура; самоорганізація школярів у процесі коригування власного вірогідного професійного розвитку на основі особистісних здібностей у відповідності до вимог професії; співпраця системи загальної середньої освіти з соціально-економічними об'єктами в прогнозуванні розвитку професій та професійної траєкторії школярів через систему неперервної освіти із врахуванням стану ринку праці.*

Вирішення завдань пов'язаних з вихованням та навчанням шкільної молоді, формуванням особистості із широким професійним кругозором і майстерністю, знанням основ ринку праці, здатну швидко і ефективно орієнтуватись у професійній політиці певної галузі (міністерства, відомства, підприємства, установи, організації, приватної структури за напрямками діяльності тощо), володіючою достатніми знаннями, уміннями і навичками для організації креативно - продуктивної праці на своєму робочому місці тісно пов'язане з налагодженням системи професійної орієнтації, яка має поєднати в собі комплекс психолого-педагогічних, методологічних і методичних заходів, спрямованих на оптимізацію процесу вибору професії і працевлаштування молоді відповідно до бажань, нахилів і сформованих здібностей з урахуванням потреб регіонів у спеціалістах всіх сфер суспільної діяльності.

Професіографічна діяльність (дослідження) є однією з ефективних форм професійної орієнтації шкільної молоді в умовах загальноосвітньої ланки (загальноосвітні навчальні заклади, міжшкільні навчально-виробничі комбінати тощо). В процесі професіографічного дослідження школярі мають здійснювати самостійний пошук інформації про певну професію чи декілька професій, а

результати дослідження систематизувати і всебічно описати (згідно з певними вимогами) та занести в професіограму.<sup>1</sup> Специфічним для професіографічних досліджень є формування достатнього рівня пізнавальної активності школярів у напрямі підготовки до свідомого професійного самовизначення. Цей процес сприяє розвитку самостійності як визначальної якості особистості. Напрацьовуючи навчальний матеріал і одержуючи інформацію школяр формує своє ставлення до тієї чи іншої професії, аналізує її вимоги до особистості, що в свою чергу формує його психологічні цінності і розвиває ціннісні орієнтації, інтереси, наміри тощо.

Проблема правильного вибору та ефективного використання педагогічних засобів в організації професіографічної діяльності є **актуальною** оскільки від їх правильного визначення залежить рівень пізнання вимог, які професія ставить до якостей, психологічних особливостей та психофізіологічних можливостей особистості.

У дослідженні даної проблеми **об'єктом** виступило теоретичне обґрунтування загальних підходів до вибору та використання педагогічних засобів в організації професіографічної діяльності школярів.

Взаємодія між теорією проблеми і практичною її реалізацією у визначенні педагогічних засобів підготовки школярів до професіографічної діяльності в умовах загальноосвітньої ланки складало **предмет** дослідження.

У визначенні педагогічних засобів підготовки школярів до професіографічної діяльності полягала **мета** даної праці.

Різні аспекти професіографічної діяльності школярів у підготовці до професійного самовизначення **відображені в працях** Батишева С.Я., Беха І.Д., Доротюк В.І., Ерасова В.В., Жемери Н.В., Закатнова Д.О., Зязюна І.А., Климова Є.О., Костюка Г.С., Кравченко І.Ф., Левченка Г.Є., Мадзігона В.М., Мачуського В.В., Мельника О.В., Ничкало Н.Г., Павлютенкова Є.М., Побірченко Н.А., Пустовіта Г.П., Рибалка В.В., Сидоренка В.К., Синявського В.В., Тименка В.П., Тименка М.П., Тхоржевського Д.О., Федоришина Б.О., Чистякової С.М. та ін.

---

<sup>1</sup> Закатнов Д.О., Жемера Н.В., Тименко М.П. Довідник професій. – К.: Українська книга, 1999. – 312с. – С.І-1.

Успішне засвоєння школярем змісту професіографічної діяльності залежить від доцільного підбору психолого-педагогічних методів і форм в організації цього процесу з урахуванням притаманних їй специфічних особливостей.<sup>2</sup> Йдеться про надання професіографічній діяльності статусу одного з напрямків навчально-виховного процесу у загальноосвітній ланці: передбачення не тільки розвитку у школярів професійної спрямованості, але й формування особистісних психологічних цінностей, знань та умінь самостійного вивчення професій; використання елементів пошуково-дослідницького характеру, обумовлених технологією професіографічних досліджень: пошуку, аналізу, синтезу, прогнозування тощо.

Широкий діапазон завдань професіографічної діяльності, особливості її змісту детермінують використання різноманітних форм організації занять. Дослідження показують, що на підготовчому етапі роботу слід проводити переважно груповою формою навчання: на курсах за вибором; уроках трудового навчання за класно-урочною системою; при проведенні професіографічних зустрічей та екскурсій в рамках шкільної програми; групових консультацій тощо.<sup>3</sup>

На основному та заключному етапах професіографічної діяльності школярів доцільне поєднання як групових, так і індивідуальних форм шляхом їх об'єднання у тимчасові науково-дослідні колективи. Їх організація базується на спеціально розроблених вихідних позиціях:

- урахування індивідуальних особливостей, інтересів, здібностей та вікового розвитку школярів;
- забезпечення взаємозв'язку діяльності шкільної молоді у колективі на основі взаємодії, організації та управління. Інформаційно-пізнавальна *взаємодія* відбувається через отримання, передачу та обмін інформацією в процесі спільного дослідження професій. *Організація* забезпечує діяльність як колективу в цілому, так і кожного з учасників зокрема. *Управління* передбачає

---

<sup>2</sup> Профессиограммы и профессиокарты основных профессий: В 2-х кн. Кн. 1 / Под редакцией В.В.Ерасова: - К.: «РІА-ВООК», 1995. – 112с. - С.5-7.

<sup>3</sup>Гичан И.С. Психологические проблемы наставничества. К.: Вища школа, 1983. – 156с. - С.65-74.

своєчасний контроль результатів та корегування змісту, форм та методів професіографічної діяльності школярів;

- стимулювання діяльності шляхом виконання кожним учасником ролі не тільки "одержувача", але й "передавача" інформації в ході дослідження, обміну набутим досвідом тощо;

- багатоперспективна спрямованість діяльності за рахунок об'єднання у колектив окремих дослідницьких лабораторій з 2-8 учасників. Напрямки діяльності лабораторії визначаються професійними інтересами її членів до певної сфери;

- забезпечення самостійності школярів через систему індивідуальних професіографічних дослідницьких (завдань кожному з учасників колективу).

Пропонується наступна структура та напрями діяльності тимчасового науково-дослідницького колективу:

- дослідницька лабораторія № 1: загальна професіографічна діяльність колективу; засвоєння технологій професіографічних досліджень; обмін досвідом та інформацією; конференції; групові заняття (теоретичні та лабораторно практичні); консультації тощо.

- дослідницька лабораторія № 2: професіографічна діяльність дослідницьких лабораторій; професіографічне дослідження конкретних професій певної сфери; індивідуально-самостійні заняття; професіографічні екскурсії; професіографічні зустрічі; заліки тощо.

Як видно із структури тимчасовий науково-дослідницький колектив може об'єднувати декілька лабораторій, які займаються дослідженнями конкретних професій певної сфери, але кожна з них має свій напрямок професіографічних досліджень згідно профілю професій.

До основних форм організації та здійснення професіографічної діяльності школярів слід віднести:

- групові заняття - лекції, уроки, практичні, лабораторні роботи. На яких теоретичним шляхом школярі вивчають структуру професійної діяльності, зміст та методи професіографічних досліджень, різновиди професіографічної

документації. Під час лабораторно-практичних занять на практиці застосовуються технології та методи професіографічних досліджень;

- конференції - використовуються для обміну досвідом з технології і методики професіографічних досліджень та взаємообмін інформацією щодо конкретних професій певної сфери;

- консультації - проводяться як для всього колективу і дослідницьких лабораторій, так і для окремих учнів;

- індивідуально-самостійні заняття - практикуються при підготовці школярів до професіографічних досліджень, при складанні професіограм та виконанні курсової роботи. Останнє рекомендується виконувати наприкінці заключного етапу і включає самостійне дослідження школярем конкретної професії певної сфери, опис її результатів у професіограмі та захист курсової роботи.

- професіографічні екскурсії - наближають підлітків до максимально реальних виробничих умов. Високі пізнавальні можливості зафіксовані при поєднання професіографічних екскурсій з професіографічними зустрічами;

- підведення підсумків професіографічної дослідницької діяльності школярів - в обов'язковому порядку (у формі заліку або письмового звіту) передбачає захист одержаних ними результатів.

У професіографічній діяльності школярів найбільш ефективними виявилися дві групи методів реалізації її змісту:

- педагогічні методи, які вирішують завдання виховання та навчання школярів під час професіографічної діяльності;

- методи професіографічного дослідження професій, які адаптовані для вирішення завдань самостійного вивчення професій.

У свою чергу методи професіографічного дослідження умовно поділяються на чотири підгрупи:

- методи професіографічного пошуку;
- методи професіографічного аналізу;
- методи професіографічного синтезу;
- методи професіографічного прогнозування.

Методи професіографічного *пошуку* знайшли широке використання при самостійному зборі школярами інформації про професії певної сфери. До них відносяться вивчення літературних джерел, різновиди спостереження за роботою фахівців та бесіди з ними. Метод вивчення літературних джерел надає можливість школярам створювати загальне уявлення про професійну діяльність і виявляти окремі її аспекти. Він передбачає використання:

- інструкційно-нормативних видань („Єдиний державний класифікатор професій”), серійних видань про професії певної сфери ("Твоя професія", "Ким бути?", „Твоя професійна кар’єра” тощо), енциклопедичних видань ("Світ професій"). В них наведено інформацію про перелік професій їх історію виникнення та розвиток; місце та роль професій у суспільному виробництві; окремі параметри змісту, знарядь та умов праці; шляхи отримання професій; вимоги професій до робітників тощо;
- тарифно-кваліфікаційних довідників робіт та професій певної сфери, які містять перелік видів робіт за кваліфікаційними рівнями та вимоги до кваліфікаційних знань робітників;
- довідників професіоналів певної сфери, де характеристики робіт поєднано з характеристиками знарядь та умов праці на підприємствах, а також окреслено можливі шляхи отримання професій;
- довідників з обладнання, пристроїв та інструментів, які ознайомлюють із призначенням, будовою, принципами роботи та техніко-технологічними параметрами конкретних знарядь праці професіоналів;
- довідників для вступників до професійних навчальних закладів системи загальної середньої освіти, де охарактеризовано шляхи отримання професій певної сфери;
- спеціальної літератури профорієнтаційної спрямованості, призначеної для школярів. Дані джерела розкривають параметри робіт професіоналів, знаряддя та умови їх праці, вимоги професій певної сфери до робітників та шляхи отримання цих професій;

- літератури техніко-технологічної спрямованості, де вміщено описи технологічних процесів конкретних виробництв, техніко-технологічні характеристики знарядь праці, робочих місць професіоналів;
- видань рекламного характеру (проспектів, каталогів, альбомів), що характеризують продукцію різних підприємств або послуги, які вони надають;
- професіограм та психограм професій певної сфери де є інформація про їх вимоги до робітників.

Зазначимо, що метод спостереження доцільно використовувати для вивчення об'єктів та знарядь праці у певній сфері, особливостей організації робочих місць, робочих прийомів та операцій, окремих фрагментів технологічних процесів. Разом з тим процес спостереження за професійною діяльністю повинен відповідати певним вимогам:

- цілеспрямованості спостережень, як необхідності у процесі попереднього визначення показників для характеристик компонентів професій;
- проведенню спостереження за попередньо розробленим планом, що передбачає послідовність дослідження параметрів професії, як складової протоколу спостереження;
- обов'язковій фіксації результатів спостереження, яка забезпечує зберігання зібраної інформації та полегшує подальшу її обробку при професіографічному аналізі.

Саме тому з метою фіксації школярами зібраних даних про професії певної сфери рекомендуються протоколи спостережень у формі відповідних таблиць де вказується: план спостереження (види об'єктів праці, розміри об'єктів праці, вимоги до кольорового оформлення об'єктів); результати спостереження (заносяться конкретні параметри професії згідно показників для їх характеристики за пунктами плану спостереження).

Варто звернути увагу на те, що бесіди із фахівцями доцільні у випадках, коли немає можливостей виявити ті аспекти професійної діяльності, які не підлягають спостереженню. Це стосується, зокрема, доповнень та пояснень спеціалістів до параметрів об'єктів та знарядь праці, видів робіт при підготовці до праці, впродовж робочого дня та по його закінченні; особливостей розумових

дій фахівців; характеристик санітарно-гігієнічних та соціально-економічних умов праці; психофізіологічних властивостей та якостей особистості; шляхів отримання професійної освіти тощо.<sup>4</sup> При цьому для організації професіографічної діяльності школярів, як правило, вибираються об'єкти з умовами праці, які характеризуються відносно низьким рівнем шуму у виробничих приміщеннях, мають вільний темп виконання технологічних операцій і відсутність на підприємствах суворого пропускового режиму, що полегшуватиме проведення бесід із професіоналами.

У ході організації та проведення бесіди школярів із професіоналами рекомендується дотримуватись таких вимог:

- при підготовці бесіди педагог чи психолог попередньо пояснює професіоналові та учням мету і завдання бесіди;
- під час бесіди школярі уважно вислуховують інформацію спеціаліста, не перебивати його;
- при необхідності педагог тактовно допомагає учневі або професіоналу підтримувати розмову, роз'яснюючи зміст запитань та відповідей;
- запитання та відповіді мають бути прості і доступні за змістом та формою. Враховуючи, що професіонал, як правило, не має відповідної підготовки з психології та професіографії, а учень обмежений знаннями у тій галузі, яку він вивчає, під час бесіди бажано уникати спеціальної психологічної та професійно-технологічної термінології.

Разом з тим результативність бесіди суттєво залежатиме від наявності плану її проведення, який дозволяє оперативно вибудувати розмову та спроектувати її в необхідному напрямку. Складатися він має на основі плану професіонального пошуку, з якого вибираються ті пункти вивчення професії, які можна здійснити за допомогою бесіди.<sup>5</sup> План бесіди входить до протоколу бесіди, який допомагає зберегти отримані відомості про професію та полегшує їх подальшу обробку. Останній зручно вести у формі таблиці, де питання

---

<sup>4</sup> Информационно-поисковая система „Профессиография”: методическое пособие / Под общей редакцией Е.А.Климова. – Ленинград, 1972. – 312с. – С.71-145.

<sup>5</sup> Кала У.Р., Раудик В.В. К17. Психологическая служба в школе. – М.: Знание, 1986. – 80с. – (Новое в жизни, науке, технике. Сер. «Педагогика и психология»; № 12). С.23-58.



розташовані навпроти відповідей. Протокол бесіди про професію:

- план бесіди: „Які види виробів ви виготовляєте чи види послуг, які надаєте? Яких розмірів Ваша продукція та її загальна характеристика”? ... ;
- відповіді професіонала ... .

Другу групу складають методи професіографічного *аналізу* зібраних відомостей про професії певної сфери (порівняльний та системно-структурний аналіз).

Метод порівняльного аналізу переважно застосовується для виявлення школярами значущості та типовості параметрів професії, яка вивчається. Аналітичним шляхом визначаються частота присутності кожного параметра в професійній діяльності, його значущість для результатів, частота та важливість взаємодії з ним працівника. Нетипові та незначущі для професії параметри відхиляються і не беруться до уваги. В процесі порівняльного аналізу школярі викреслюють такі параметри в документах для збору та зберігання інформації про професію.

За нашими даними метод системно-структурного аналізу бажано використовувати при встановленні взаємозв'язків між параметрами зовнішніх компонентів професій та професійно важливими якостями і властивостями працівників.

Після системно-структурного аналізу всі характеристики професії систематизуються. До кожного параметру добирається професійно важлива якість або властивість робітника і оформляється:

- компоненти професії: об'єкт праці, зміст праці, знаряддя праці, умови праці;
- параметри компонентів: маленькі розміри до кількох мм, крихкість деталей тощо;
- відповідні професійно важливі якості та властивості: гострота зору, вправність пальців рук тощо.

Методи професіографічного *синтезу* належать до третьої групи методів дослідження професії. Представляються вони двома методами - структурного та порівняльного синтезу. За допомогою структурного синтезу можливе чітке

перегрупування професійно важливих якостей та властивостей у структуру образу спеціаліста, що дає можливість за допомогою отриманих результатів побудувати цілісний образ робітника-професіонала. А саме:

- структура образу професіонала: ставлення до себе; ставлення до інших людей; спрямованість; ставлення до праці; професійні інтереси; професійні нахили; професійні переконання; досвід; професійні знання; професійні вміння; психофізіологічні властивості та якості; відчуття та сприйняття; увага; пам'ять; мислення; уява; рухові (моторні) якості; темперамент тощо;
- професійно важливі якості та властивості працівника ... .

Аналогічним шляхом школярами проводиться побудова власного образу як майбутнього робітника в професії певної сфери, яка досліджується.

Методом порівняльного синтезу здійснюється співставлення особистих властивостей та якостей із характеристиками професіонала. У процесі порівняння власного образу з образом робітника-професіонала визначається наявність чи відсутність тих властивостей та якостей, які необхідні для успішної професійної діяльності у певній сфері. Таким чином, школярами вибудовується образ кандидата для праці за певною професією, що фактично відображає їх можливості у майбутній професійній діяльності:

- професійно важливі якості та властивості працівника: гострота зору; вправність рук; концентрація уваги; врівноваженість тощо;
- рівень розвитку учня: високий; середній; низький;
- співвіднесення образу кандидата для праці: плюс (+) чи мінус (-).

Через те, що в професіографічній діяльності передбачене тільки вивчення учнями професій, тобто без проведення професійного відбору, рекомендується рівень розвитку професійно важливих якостей та властивостей у працівника умовно вважати високим або вище середнього (на підставі їх значущості для успішної праці за професією).

На підставі попереднього діагностування рівень розвитку особистих якостей та властивостей школярів може позначатися відповідно як "низький", "середній" та "високий". Наприклад, при вивченні курсу "Основи вибору професії" знак "+" ставиться у випадках високого рівня наявності професійно

важливих якостей і властивостей в учня, а знак "-" - відповідно при середньому та низькому рівнях.

Для виявлення школярами своїх можливостей у майбутній професійній діяльності рекомендується розроблена система методів *прогнозування* розвитку професій у суспільному виробництві та передбачення власного вірогідного розвитку в професії.

За допомогою методу прогнозування розвитку професії школярі виявляють тенденції можливих змін у параметрах об'єктів, змісту, знарядь та умов праці у зв'язку із науково-технічним прогресом, інтенсифікацією інформатизації та комп'ютеризації виробництва напрямками та темпами соціально-економічного розвитку регіону та суспільства. З цією метою організовується вивчення прогнозів у галузі техніки та технології відповідного виробництва. Подібна інформація найчастіше буває у періодичних виданнях техніко-технологічної спрямованості окремої галузі: "Автомобільний транспорт", "Швейне виробництво" у виданнях з питань новітніх технологій та технічного обладнання; "Нові комп'ютерні технології" у виданнях, присвячених новинкам комп'ютерної інженерії, рекламі оргтехніки, зварювального обладнання тощо; "Економіка України" та "Експрес-новини: наука, техніка, виробництво" у виданнях з питань розвитку економіки виробництва. Внаслідок пізнавальної аналітико-синтетичної діяльності школярі при необхідності вносять зміни до професійно важливих якостей та властивостей робітників відповідної спеціалізації, а також корективи в образ кандидата для праці у певній сфері.

Метод прогнозування власного професійного розвитку надає школярам можливість визначити для себе оптимальні варіанти набуття професійної освіти з урахуванням прогнозу вірогідного розвитку професії. Відповідно система загальної середньої освіти (міжшкільні навчально-виробничі комбінати, професійно-технічні навчальні заклади тощо) має максимально задовольнити потреби та забезпечити умови для отримання майбутньої професії школярами.

Заключним етапом прогнозування власного професійного розвитку є проектування шляхів професійного зросту у майбутній професії. Це стосується

підвищення кваліфікації, отримання додаткової спеціальності або вищої освіти за обраним напрямом діяльності. Одержані результати професіографічного прогнозування заносяться школярами до професіограми (комплексно-систематизований і всебічний опис об'єктивних характеристик професії і сукупність її вимог до індивідуально-психологічних особливостей особистості).

Професіографічне дослідження має передбачати широке використання педагогічних методів, але перевага тим чи іншим методам надається у залежності від завдань дослідження. Зокрема, розповідь, лекція, ілюстрація, демонстрація необхідні при інформуванні підлітків про особливості професій певної сфери на підготовчому етапі, а вивчення технології професіографічних досліджень здійснюється на основному та заключному етапах. Письмові вправи найбільш ефективні в процесі закріплення набутих знань про зовнішні компоненти професій певної сфери, про технологію здійснення самостійних досліджень професій, а також при формуванні вмінь застосовувати набуті знання на практиці.

Для стимулювання та мотивації професіографічної діяльності школярів дійовими виявились пізнавальні дискусії, профорієнтаційні ігри, вікторини. Наприклад, під час дискусій на теми: „Виховання особистості та стабілізація на регіональному та державному ринках праці” і "Професія та розвиток суспільства" проблематика впливу соціально-економічного та науково-технічного розвитку суспільства на розвиток професії та рівень професіоналізму стимулює інтерес школярів до вивчення можливостей власного розвитку у контексті професії. Індивідуальне та фронтальне усне опитування, письмовий контроль в основному дають високі результати при застосуванні на уроках, а тестування, анкетування, спостереження за роботою школярів раціональне на всіх етапах професіографічної діяльності.

**Висновки.** Вищевикладене дає можливість стверджувати: професіографічна діяльність (дослідження) є однією з ефективних форм професійної орієнтації шкільної молоді в умовах загальноосвітньої ланки, яка направлена на формування достатнього рівня пізнавальної активності

школярів у напрямі підготовки до свідомого професійного самовизначення, що в свою чергу формує його психологічні цінності, розвиває ціннісні орієнтації, інтереси, наміри тощо; успішне засвоєння школярем змісту професіографічної діяльності залежить від доцільного підбору психолого-педагогічних методів і форм в організації цього процесу (поєднання групових та індивідуальних форм шляхом їх об'єднання у тимчасові структуровані науково-дослідні колективи зі своїм напрямом досліджень згідно профілю професій і методів виховного та навчального характеру, які адаптовані для вирішення завдань самостійного вивчення професій тощо); результативність професіографічної діяльності залежить від структурованого плану її проведення та фіксації зібраних даних в протоколах спостережень; необхідність коригування системи методів прогнозування розвитку професій у суспільному виробництві та власного вірогідного розвитку в професії; система загальної середньої освіти має максимально задовольнити потреби і забезпечити умови для отримання професії та допомогти школяру в прогнозуванні професійної траєкторії через систему неперервної освіти із врахуванням стану ринку праці.

Николай ПОДДЯЧИЙ

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ОРГАНИЗАЦИИ  
ПРОФЕССИОГРАФИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ**

Резюме

В статье анализируются проблемы правильного выбора и эффективного использования педагогических средств в организации профессиографической деятельности школьников, ее задания, содержание и структура; самоорганизация школьников в процессе коррекции собственного прогнозируемого профессионального развития на основе личностных способностей в соответствии с требованиями профессии; сотрудничество системы общего среднего образования с социально-экономическими объектами в прогнозировании развития профессий и профессиональной траектории школьников через систему непрерывного образования с учетом состояния рынка труда.

Mykola PODDYACHYY

**PEDAGOGICAL FACILITIES OF ORGANIZATION  
PROFESIOGRAFICHNOI ACTIVITY OF SCHOOLBOYS**

Summary

In the article the problems of correct choice and effective use of pedagogical facilities in organization of profesiografichnoi activity of schoolboys, its task are analyzed, maintenance and structure; samoorganizatsiya of schoolboys in the process of correction of own reliable professional development on the basis of personality capabilities in accordance with the requirements of profession; collaboration of the system of universal middle education with socio-economic objects in prognostication of development of professions and professional trajectory of schoolboys through the system of continuous education with consideration of market condition of labor.

Відомості про автора :

Піддячий Микола Іванович

Директор міжшкільного навчально-виробничого комбінату м. Бориспіль

Старший науковий співробітник Інституту педагогіки та

Інституту проблем виховання АПН України

доцент Національного авіаційного університету

Кандидат педагогічних наук

Адреса: м. Бориспіль, вул. Київський Шлях, 108

Т. р. (044) 281- 75-25, т. д. (04495) 6-17-54, м. 8-063-4824776.

E-mail: pmi2005@ukr.net